

„ORGANIZOVANÝ PES – ZÁRUKA BEZPEČNOSTI“. „ANIMAL TURN“ NA PŘÍKLADU SVAZARMU¹

DOUBRAVKA OLŠÁKOVÁ

Franz Kafka v jedné ze svých nepříliš známých a nepříliš často citovaných povídek *Výzkumy jednoho psa* (1922) píše: „*Veškeré vědění, úhrn všech otázek a všech odpovědí je obsažen v psech.*“ Povídka bývá některými interprety často přirovnávána a interpretována jako marné hledání poznání a nemožnost poznat pravdu, osamělý Kafkův pes proto volá po „jiné vědě“, po jiném poznání. Příhodně se pojí otázka možnosti „jiného poznání“ k tématu našeho článku, kterým je funkční postavení psa v období státního socialismu. V Čechách se tak poprvé pokusíme poukázat na možnosti využití environmentálních dějin při interpretaci soudobých dějin. Vzhledem k tematickému vymezení tohoto čísla se pak budeme zabývat především postavením služebních a pracovních plemen, které zastřešovala v prostředí státního socialismu masová dobrovolná organizace Svazu pro spolupráci s armádou (Svazarm).

Pes si v průběhu mnoha staletí získal v lidské společnosti téměř výsostné postavení. Jeho role a funkce se měnila a vyvíjela v závislosti na lidských potřebách, díky nekritickému obdivu a antropomorfizaci psů se ve 21. století již dokonce hovoří o tom, že pes doslova „parazituje“ na lidských vztazích. Ve 20. století však doznal vztah člověka a psa významného posunu, ve druhé polovině a na počátku 21. století přestal být pes považován za „věc“ a v očích právního řádu se z něj stal „smysly nadaný živý tvor“ mající zvláštní význam a hodnotu.² V České republice se tento stav změnil s přijetím nového občanského zákoníku, který je v platnosti od 1. ledna 2014, v mnoha evropských zemích byl však tento posun kodifikován již mnohem dříve. V Rakousku přestal být pes považován právně za věc v roce 1988, v Německu roku 1990 a například ve Švýcarsku v roce 2003.³ Právní řád však pouze kodifikoval faktický stav, který již od druhé poloviny 20. století požadovali uznat četní ekologové, aktivističtí vědci i sami chovatelé.⁴ Z pohledu práva však bylo postavení psa ve službě člověka kodifikováno v Čechách téměř o 100 let dříve, poněvadž na nasazení psa v četnických službách se vztahoval zákon o četnictvu č. 299/1920 Sb. Podle jeho dikce bylo nasazení psa vnímáno stejně jako použití zbraně, ať již se jednalo o použití zbraně útočné či obranné.⁵

Změny právního postavení psa byly podmíněny zásadní redefinicí vztahu společnosti a zvířete jako takového, poněvadž zákony přijímá funkční politické společenství. A právě

¹ Tento text vznikl v rámci výzkumného projektu č. GA15-04902S podpořeného Grantovou agenturou České republiky.

² Nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb., část první, hlava IV, díl 1., § 494: „Živé zvíře má zvláštní význam a hodnotu již jako smysly nadaný živý tvor. Živé zvíře není věcí a ustanovení o věcech se na živé zvíře použijí obdobně jen v rozsahu, ve kterém to neodporuje jejich povaze.“

³ Vanneau, Victoria: *Le Chien – Histoire d'un objet de compagnie*. Paris 2014, s. 179–180.

⁴ Srv. Harrison, Ruth: *Animal machines*. Wallingford 2013.

⁵ Zákon byl dále doplněn zákonem č. 28/1928 Sb. Rulc, Jíří, Štaudinger, Juraj a Nevolný, Peter: *Dějiny československé služební kynologie: vznik a historický vývoj četnické a policejní kynologie, jakož i ostatní služební kynologie na území Československa*. Praha 2014, s. 95–96, 99–100.

na tento aspekt vývoje vztahů zvířat a státu se chceme v této stati zaměřit. S přihlédnutím k historickému vývoji se chceme tázat, jakou roli a funkci hrál pes v politických systémech totalitárního typu s tak specifickou sociální a politickou hierarchií, jakou byl komunistický režim a státní socialismus. Tato otázka nabývá značně na významu především v situaci, kdy vezmeme v potaz všeobjímající ideologický rámec a vojensko-politický charakter tehdejší kynologie služebních a pracovních plemen, v níž byl primárně spatřován pouze prostředek ke zvýšení obranyschopnosti naší země.⁶

V následujícím textu si klademe za cíl poukázat na toto specifické postavení psa v období státního socialismu a na proměnu vnímání jeho funkce. Na první pohled spíše okrajové, až úsměvné téma naší práce má však za cíl poukázat na velmi vyspělý modernistický koncept, který si byl schopen totalitární stát vypracovat pro snazší integraci zvířat do své vlastní obranné infrastruktury. Prostředkem k této analýze jsou dějiny Svazu pro spolupráci s armádou, kde byla hlavní složka československé kynologie – chov a výcvik služebních a pracovních plemen – po celou druhou polovinu 20. století organizována. Svazarmu přináleželo díky členství v Národní frontě významné postavení ve struktuře dobrovolných masových organizací dobové společnosti. Právě onen fakt, že si Svazarm téměř po celou dobu své existence podržel ve své gesci kynologii služebních a pracovních plemen, svědčí o tom, jak pevně a zásadní bylo postavení psa v moderním pojetí státního socialismu.

Text je rozdělen na tři základní části. V první z nich se především zaměřujeme na teoretická východiska studia postavení zvířat v soudobé historiografii, neboť doposud se jedná o téma značně okrajové. Ve druhé části se pak zaměříme na postavení Svazarmu v systému Národní fronty, jeho roli a funkci. Ve třetí části se pak na příkladu pracovní kynologie a jejího svérázného postavení v rámci Svazarmu pokusíme odpovědět na otázku, nakolik se při instrumentalizaci psa coby součásti ozbrojených složek jednalo o dědictví prvorepublikové kynologie a nakolik vykazuje československý koncept znaky vyspělé modernity.

„Animal turn“ (Zvířecí obrat)

Sarah Swart píše v jednom z mála textů sociálních dějin zvířat, že „psi jsou stejně jako lidé, výsledným produktem přírody a společnosti.“⁷ V první řadě jde této interpretaci o reintegraci světa zvířat do lidských dějin, čímž se zbavují svého ryze antropocentrického pohledu. Plány přetváření přírody byly v lidských dějinách přítomny od samého počátku, o jejichch důsledcích toho prozatím ještě stále více pouze tušíme, než abychom skutečně věděli, vždyť environmentální dějiny vznikaly coby samostatná disciplína teprve v 80. letech 20. století a to nejprve především v úzké symbióze s historickou geografii. Biologie a vztah člověka k nižším živočišným a jiným druhům zůstávaly po dlouhou dobu mimo pozornost historiků, teprve v 70. letech se začínalo s rozvojem ekologie a otázek ochrany životního prostředí hovořit také o vztahu člověka, společnosti a zvířat.⁸

Přestože určité vyhraněné směry tvrdí, že psát a promýšlet dějiny zvířat je fakticky nemožné (Erica Fudge), poněvaž vždy budou nahlíženy pouze a výhradně optikou člověka, a tedy budou chtít-nechtít vždy jen odrazem antropocentrické konstrukce obrazu zvířat lidskou společností,⁹ je to právě tento aspekt, který je pro historika soudobých dějin nej-

⁶ K funkčnímu rozdělení československého kynologie viz dále v textu.

⁷ Sittert, Lance van and Swart, Sandra: *Canis Familiaris – a dog history of South Africa*. South African Historical Journal 48, 2003, s. 138.

⁸ Harrison, R. *Animal machines*; Cederholm, Erika Andersson – Björck, Amelie – Jennbert, Kristina – Lönngren, Ann-Sofie (eds.): *Exploring the Animal Turn: Human-Animal Relations in Science, Society and Culture*. Lund 2014; Kalof, Linda and Montgomery, Georgina M. (eds.): *Making animal meaning* [online]. East Lansing 2011. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10527158> [6. 10. 2016]

⁹ Baratay, Eric: *Building an Animal History*. In: Mackenzie, Louisa, and Posthumus, Stephanie (eds.): *The Animal Turn: French Thinking about Animals*. East Lansing, MI, US 2015. ProQuest ebrary, s. 3. [cit. 2016-08-21]

přitažlivější. Soudobé environmentální dějiny tak, jak k nim přistupujeme zde, zůstanou s největší pravděpodobností i nadále v zajetí antropocentrismu, člověka však v tomto pojetí nahrazuje společnost a stát. Ostatně přestože Luc Ferry se ve svém díle *Le Nouvel Ordre Écologique* (1992) místy až sarkasticky vysmívá protihumanistickým tendencím ochrany zvířat, nelze nevidět, že jeho diskuse o ekologii je především diskusí o modernitě.

Z oblasti filosofie ekologie se však vracíme k environmentálním soudobým dějinám a jejím sociálním konotacím. Pes hrál od 19. století v mnoha společnostech důležitou roli při vytváření vědomí střední třídy. Funkce a postavení psa v různých společnostech jsou podmíněna socio-kulturně i politicky. Jak poukazuje ve své studii Sarah Swart, největší poptávka a boom rhodézských ridgebacků, původního jihoafrického plemene, nastala ve 40. letech 20. století, a to především v důsledku zrychleného urbanismu jižní Afriky, který vedl k nárůstu militantního černošského nacionalismu. Právě z důvodu ochrany majetku si bílí obyvatelé JAR pořízovali toto plemeno.¹⁰ Z dalších autorů uveďme například Meishu Rosenberg, která ve své esaji *Golden Retrievers Are White, Pit Bulls Are Black, and Chihuahuas Are Hispanic* tvrdí, že preference psích plemen a jejich postavení ve společnosti významně reflektuje proměny této společnosti a její problémy.¹¹

Po lingvistickém obratu, který zásadním způsobem ovlivnil vývoj sociálních a humanitních věd ve druhé polovině 20. století, se tak v historiografii objevuje s menším zpožděním také „animal turn“, který logicky navazuje na lingvistický obrat a etický obrat a opírá se o Derridovy práce *L'Animal que donc je suis* z roku 2006 (vydáno posmrtně).¹² Derrida zde poukazuje na tradiční způsob pojmání zvířete jako jediné entity, tedy bez rozlišení různých skupin, tříd, druhů, přičemž měřítkem všech hodnot zvířecího světa je pouze člověk, který se ze zvířecího světa vyděluje, přestože zůstává pouze zvířetem. Tento posledně uvedený problém je také problémem, který si s sebou „animal turn“ nese i nadále, jak upozornují četní badatelé sociálních a historických věd. Zároveň je však jasně patrné, že hranice oborů, kterých se „animal turn“ dotýká, jsou novým měřítkem reinterpretací stávajících problémů nejen environmentálních, ale také sociálních či kulturních dějin.¹³

Holistický přístup k přírodě, resp. životnímu prostředí, otvírá ve druhém plánu dosud opomíjené pole nových interpretačních možností sociálních dějin a zvláště v případě specifických režimů (totalitární stát) a státních systémů (státní socialismus) umožňuje specifikovat dosah těchto režimů i mimo vlastní oblast vymezenou lidskou interakcí. Dopad totalitárních společností na sociální koncept zvířete se bude odlišovat od stávajících konceptů sociálních dějin tak, jak jsou prozatím rozpracovávány a nahlíženy. Z pohledu funkční analýzy poukazuje tento přístup na centrálně spravovaný modernistický mechanismus vytváření nových vazeb mezi člověkem a zvířetem, proměnu jejich definice (zpravidla pod tlakem politických rozhodnutí) a v neposlední řadě také na roli psa v daném typu společnosti (obranářská funkce, funkce sociálního statusu, apod.). Z pohledu systémové analýzy umožňuje tento nový přístup v podmínkách státního socialismu určit skutečný dopad politických rozhodnutí na životní prostředí.

Ovšem právě vzhledem ke specifickým historickým podmínkám státního socialismu ve východní Evropě lze předpokládat, že se budeme při dalším studiu setkávat spíše s odlišnostmi od stávajícího hlavního proudu západoevropské či anglofonní historiografie. Hned první z výše citovaných příkladů – interpretace psa jako výraz identifikace sociálního statusu a rasové/národnostní příslušnosti – bude v tomto specifickém politicko-sociálně-kul-

¹⁰ Sittert, L. van and Swart, S.: *Canis Familiaris*, s. 152–153.

¹¹ Rosenberg, Meisha: *Golden Retrievers Are White, Pit Bulls Are Black, and Chihuahuas Are Hispanic: Representations of Breeds of Dog and Issues of Race in Popular Culture*. In: Kalof, L. and Montgomery, G. M. (eds.): *Making animal meaning*, s. 113–126.

¹² Weil, Kari: *A Report on the Animal Turn*. *Differences* 24, 2010, nr. 2, s. 1–23.

¹³ Ritvo, Harriet: *On The Animal Turn*. *Daedalus* 130, 2007, s. 122.

turním prostředí narážet na mnoho odlišností, přestože i zde poslouží tato interpretační teze jako výchozí bod naší analýzy. Přesto se však lze domnívat, že ve východní Evropě druhé poloviny 20. století tyto základní distinkce, s nimiž pracuje většina historiků „animal writing“, neplatí – a pokud platí, pak jen v omezené míře. Například vnímání psa jako představitel statuturu určité sociální třídy bylo ve východní Evropě potlačováno se stejnou razancí jako ona sociální třída, s níž byl ztotožňován. Proměna poválečných statistik, kde je jasně patrný pokles počtu chovaných psů společenských plemen, kteří byli ztotožňováni s buržoazní třídou (jako například pudlové, mopslíci a další), je toho jasným důkazem. Zařazení psa s rodokmenem do seznamu přepychových předmětů, na něž se od října 1947 vztahovala zvláštní daň dosahující až 100% prodejní ceny psa, bylo jasným výrazem nástupu komunistické ideologie i do oblasti chovu zvířat, poněvadž ministerstvo zemědělství bylo po válce dlouhodobě spravováno KSČ.¹⁴ Výjimku představovala služební plemena a psi pro slepce, na něž se daň nevztahovala – stejně jako se tato daň nevztahovala na psy nečistokrevné a „všechny ty Alíky a pod., (...) kteří se mohou množit bez omezení“, jak tehdy protestoval proti logice tohoto zákona Československý kynologický svaz.¹⁵

Poselství komunistické moci skrývající se v sociální deklasifikaci psů, k níž využíval i daňové zátěže, bylo jasné: pes není – a nemůže být – volnočasovou aktivitou vyšší střední třídy, jako tomu bylo po válce v západním světě,¹⁶ ale stává se projekcí potřeb a úkolů komunistické společnosti. Stejně jako u individua se apriori předpokládalo, že se stane součástí kolektivu, a tím bude jeho individualita nahrazena jeho funkcí v rámci společnosti a užitečností pro kolektiv, stejně tak se předpokládalo, že každá rasa získá v nové komunistické společnosti jen takové postavení, které zaručí její užitek pro celý kolektiv.

Přestože by se po tomto konstatování mohlo na první pohled zdát, že v tomto systému není vůbec žádné místo pro čistokrevný chov psů, jehož původ se ve viktoriánské Anglii odvozuje od touhy vyšší střední třídy proniknout mezi aristokracii, která vedla k ustavení čistých linií po vzoru aristokratické představy čisté krve,¹⁷ opak je pravdou. Ve jménu výstavby historicky vyššího stádia rozvoje lidstva, na jehož konci stála komunistická společnost, směla – a měla být použita a rozvíjena v československé kynologii čistokrevná rasa pouze v tom případě, kdy pro ni byla nalezena v rámci společnosti státního socialismu přesná funkce. Před 1948 tedy lze i v případě Československa považovat psa za výraz sociálního statutu a stejně jako ve většině států jej lze ztotožnit se středostavovskou společností coby sociální doplněk vyšších středních tříd, který měl potenciál stát se pro ně výrazem sociálního statutu a díky čistokrevnému chovu také možností proniknout mezi vyšší vrstvy.

Komunistický režim však přistupoval ke psovi zcela odlišně, učinil z něj systémový prvek státního socialismu s jasnou funkcí a rolí nikoliv ve společnosti, ale v organismu celého státu. Instrumentalizace psa tak v socialistických státech dosahovala mnohem vyššího stupně nežli ve státech demokratických, kde se například i systém nabídky a poptávky odvíjel od liberálních zásad. Výběr psa a plemene nebyl ovlivňován pouze osobními preferencemi, ale díky státem plně kontrolované kynologii také preferencemi státu. Ty nemusely být na první pohled vždy jasně patrné, chovatelskou politiku však ovlivňovaly významnou měrou.

Kynologii řadíme z pohledu dějin každodennosti za komunistického režimu mezi volnočasové aktivity a jako taková byla centrálně organizována v zájmovém svazu, resp. zájmových svazech, poněvadž charakter plemene určoval jeho využití. Společenská plemena

¹⁴ Srv. položka 5 seznamu přepychových předmětů, zákona č. 200/1947 Sb., o dani z předmětů zbytné potřeby (přepychová daň), jenž byl zrušen k 1. 1. 1949.

¹⁵ Hudeček, K.: O dani z přepychu. Pes. Věstník Československého kynologického svazu v Praze 15, 1/1948, s. 1.

¹⁶ Rosenberg, M.: Golden Retrievers Are White, s. 119.

¹⁷ Ritvo, Harriet: *Pride and Pedigree: The Evolution of the Victorian Dog Fancy*. Victorian Studies 29, 1986, No. 2, s. 227–253; Ritvo, Harriet: *The animal estate: the English and other creatures in the Victorian age*. Cambridge, Mass. 1987.

byla v Československu sdružována v rámci Spolku chovatelů drobného zvířectva, pozdějšího Československého svazu chovatelů drobného zvířectva. Zde se jednalo především o plemena skotský ovčák (kolie), šetlandský ovčák (sheltie), chrti, tatranský ovčák (čuváč), pudl (velký, střední, trpasličí), pekingský palácový psík, čau-čau, maltézský pinč, malý hladkosrstý pinč, německý špicl, francouzský buldoček.¹⁸ Z pohledu státního socialismu byla funkční plemena rozdělena mezi Svazarm, který zaštiťoval služební a pracovní plemena, a Československou mysliveckou jednotu, resp. Československý myslivecký svaz, který zaštiťoval především lovecká plemena. Již tímto dělením se československý – a s ním i většina dalších středoevropských systémů – vyděloval z evropské kynologie. Funkčnost psa byla hlavním kritériem, podle něhož stát určoval, jak bude se psem stát nakládat.

Svaz pro spolupráci s armádou

Kynologii pracovních a služebních plemen měl v Československu ve své gesci Svaz pro spolupráci s armádou (Svazarm). Ten vznikl oficiálně na základě zákona o branné výchově přijatého Národním shromážděním 2. listopadu 1951. Zákonem č. 87/1952 Sb. byl poté Svazarm ustaven jako dobrovolná společenská organizace. Stejně jako i ostatní organizace tohoto typu vznikl také Svazarm po vzoru již existující sovětské *Všesvazové dobrovolné společnosti pro spolupráci s armádou, letectvem a námořnictvem* (DOSAAF), která vznikla v roce 1951 sloučením DOSARM, DOSAV a DOSFLOT.

Jak naznačuje již samotný název této organizace, fungoval jako širší základna armádního výcviku pro civilisty, který probíhal v rámci branné výchovy obyvatelstva. Systém půnoroové branné výchovy spočíval v Československu na několika základních pilířích: teoreticky vycházel ze stanovisek marxismu-leninismu, aplikoval současné poznatky vojenské vědy a pro výcvik využíval nejnovějších poznatků pedagogiky, resp. andragogiky. Na rozdíl od svého předchůdce, Svazu brannosti, který vznikl dekretem prezidenta republiky č. 125/1945 ze dne 27. října 1945,¹⁹ nebyl hlavním cílem Svazarmu branný výcvik, ale branná výchova. Svaz brannosti byl původně koncipován jako jakási poloprofesionální organizace určená především pro vojensky již nečinné osoby či pro profesionálnější přípravu odvedenců a záloh a z této povahy pak podléhal přímo státu. Na rozdíl od Svazu brannosti byl Svazarm koncipován jako dobrovolná celospolečenská organizace, která se stala součástí širšího spektra dobrovolných organizací, jež se později staly součástí Národní fronty. Povaha SB a Svazarmu však zůstala – i přes silné tendence k vytváření stavovských prvků – značně odlišná.

Svazarm vznikl fakticky sloučením šesti masových organizací: Dobrovolného svazu lidového letectví, Dobrovolného svazu lidového motorismu, Svazu československých radioamatérů, Kynologické jednoty, Svazu spolků chovatelů poštovních holubů a Svazu pro spolupráci s armádou.²⁰ Z pohledu postavení Svazarmu v systému dalších společenských organizací té doby mu bezesporu přínáleželo výstřední postavení, které si udržel po celou druhou polovinu 20. století, a to především díky své úzké provázanosti s armádou. V pozdějších dokumentech historie Svazarmu nalezneme periodizaci používanou jejich vlastními členy, která dělila poválečnou existenci Svazarmu na dvě hlavní období: léta 1951–1971 a léta sedmdesátá a osmdesátá. Období 50. let je zpětně považováno za období budování branného systému, který nebyl přímo napojen na vojenskou soustavu obrany státu – a především nebylo

¹⁸ Katalog psů vystavovaných na krajské výstavě Jihomoravského kraje v Brně na Střeleckém stadiónu v Soběšicích, dne 10. VI. 1962. Brno 1962, s. 29.

¹⁹ Dekret prezidenta republiky ze dne 27. října 1945 o zřízení Svazu brannosti. Svaz brannosti vznikl sloučením Svazu československého důstojnictva, Svazu národních střeleckých gard, Svazu československých rotmistřů a Svazu československých záložníků. Svaz brannosti byl zrušen zákonem č. 138/1949 z důvodu obav z nepřátelského postoje vůči novému komunistickému režimu. Jeho funkci pak do jisté míry suplovala ČSLA a Lidové milice, od roku 1951 pak také Svazarm.

²⁰ Základní organizace Svazu pro spolupráci s armádou. Pes 1, 15. 12. 1952, č. 6, příloha (b.s.)

definováno postavení Svazarmu v celku politických a sociálních organizací.²¹ Teprve období po roce 1971 splňovalo podle dobových představitelů ideální představu provázaného systému branné výchovy obyvatelstva a jeho integrace do obranné funkce státu. Z pohledu soudobého historika lze však činnost Svazarmu v období druhé poloviny 20. století charakterizovat jeho rozpolceností mezi původním vymezením branné výchovy, jejímž cílem byla úzká spolupráce s brannými složkami československého státu, a volnočasovou aktivitou, kam jej řadí i soudobí historikové.²² Hlavním cílem Svazarmu – a také hlavním důvodem jeho vzniku – však i nadále zůstávalo zajištění vnější obranné funkce státu.²³

Do čela Svazarmu byl na jeho počátku postaven dlouholetý člen KSČ Čeněk Hruška (1889–1965), jeden z tzv. „karlínských kluků“, který zastával funkci poslance KSČ v Národním shromáždění již od roku 1925. Dlouholetý čelný představitel KSČ, který zastával řadu funkcí jak v ústředním výboru, tak také v mezinárodním komunistickém hnutí (1934–1943 byl zástupcem KSČ v Kominterně v Moskvě), se po únoru 1949 soustředil na osvětovou práci v armádě. Bylo proto přirozené, že byl v roce 1952 zvolen, resp. vybrán do čela Svazarmu, kde zastával funkci předsedy ÚV v letech 1952–1961.²⁴

Postupem času pod Hruškovým vedením dosáhl Svazarm postavení masové organizace: před svým prvním sjezdem v roce 1954 měl zhruba 700 000 členů, před svým druhým sjezdem v roce 1961 již skoro milion.²⁵ Čeněk Hruška byl však také prvním a posledním „civilem“ ve vedení Svazarmu. V roce 1961 jej nahradil generálporučík Josef Hečko (1907–1969),²⁶ v letech 1970–1977 jej vedl armádní generál Otakar Rytíř (1913–1977), který v době svého nástupu do funkce zastával funkci zmocněnce vlády ČSSR pro otázky dočasného pobytu Sovětské armády v Československu.

Ze zprávy o průběhu normalizace Svazarmu z prosince 1970 se dozvídáme, že v 60. letech vykazoval Svazarm zásadní tendence k rozvolnění centralisticky-hierarchizované struktury a převedení vyšších pravomocí především na odborné složky, u nichž se počítalo s větší dávkou autonomie vůči Svazarmu coby zastřešující organizaci.²⁷ Po nástupu Otakara Rytíře do čela Svazarmu proto dochází k „normalizaci“ poměrů, výměně hlavních kádřů a upevnění politického dohledu nad touto brannou organizací.²⁸ O dopadu normalizace svědčí to, že členská základna poklesla na 452 117 členů.²⁹

Na konci této první etapy normalizace stojí usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 30. 3. 1973 „Úloha Svazarmu a směry jeho dalšího rozvoje“ (a pozdější zákon č. 73/1973 Sb., o branné výchově ze dne 27. června 1973). Toto usnesení redefinovalo postavení Svazarmu v systému Národní fronty, neboť §9 tohoto zákona vymezil působnost organizací a orgánů NF také v oblasti branné výchovy, ale především pak ve své druhé části definoval Svazarm jako dobrovolnou brannou společenskou organizaci, která „plní úkoly vyplývající z potřeb obrany Československé socialistické republiky a v rozsahu své působnosti poskytuje pomoc jiným organizacím při plnění úkolů branné výchovy.“³⁰

²¹ Národní archiv (dále NA), fond Svazarm, inv. č. 298, kart. 186, 1. díl, s. 4.

²² Franc, Martin a Knapík, Jiří: Volný čas v českých zemích 1957–1967. Praha 2013.

²³ NA, fond Svazarm, inv. č. 298, kart. 186, 1. díl, s. 109.

²⁴ Tomeš, Josef a kol.: Český biografický slovník XX. století, I. díl A–J. Praha 1999, s. 526 (heslo Hruška, Čeněk). Srv. též vzpomínky Karla Goliath-Gorovského na věznění Hrušky v Lubjance a jeho převýchovu ve stalinský kádr – Gorovský, Karel: Zápisky ze stalinských koncentráků: výběr ze vzpomínek a studií. Köln 1986, s. 105.

²⁵ NA, fond Svazarm, inv. č. 298, kart. 186, 1. díl, s. 16.

²⁶ Zemřel soudruh Josef Hečko. Rudé Právo 50 (72), 29. 11. 1969, č. 281, s. 1–2.

²⁷ Pecka, Jindřich, Belda, Josef a Hoppe, Jiří: Občanská společnost 1967–1970: emancipační hnutí uvnitř Národní fronty 1967–1970. Brno 1995, s. 275–282.

²⁸ Pecka, J., Belda, J. a Hoppe, J.: Občanská společnost 1967–1970, s. 273–282.

²⁹ Kocian, Jiří (ed.): Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989. Praha 2006, heslo Národní fronta (Jiří Kocian), s. 6. <http://www.usd.cas.cz/cs/stranky/publikace/elektronicke-publikace> [6. 10. 2016]

³⁰ Zákon ze dne 27. června 1973 o branné výchově, § 9, odstavec 2.

Postupný nárůst počtu členů po první vlně normalizace dosáhl v roce 1976 až 707 399 členů. V roce 1978 byl do čela Svazarmu zvolen Václav Horáček (1925–?), generál a dlouholetý člen KSČ, mj. také poslanec Sněmovny lidu Federálního shromáždění. V roce 1985 měl Svazarm téměř milion členů a vrátil se tak ke stavu na počátku 60. let. V té době se však v rámci Svazarmu začaly objevovat i ty aktivity, které by zde člověk čekal nejméně: kromě nově vznikajících Hi-fi klubů byl v roce 1987 v rámci 199. základní organizace Svazarmu obnoven také dříve zakázaný Klub Jonáš (Klub spřízněných duší při divadle Semafor), který však v rámci Svazarmu nesl oficiální název J-Klub elektroniky.³¹

Přestože se Svazarm vymezoval negativně vůči původnímu Svazu brannosti, v některých ohledech se k základním premisám původního vymezení SB sám vrátil, zvláště poté, co se v jeho čele začali střídát armádní generálové a další představitelé armády. V centru pozornosti Svazarmu byli totiž především branci, resp. generace mladých mužů, které měl Svazarm připravit na povinnou vojenskou službu. Ve výcvikovém středisku branců byli posléze seznámeni s možnými okruhy svého budoucího zaměření, kam spadalo střelctví, motorismus (brancům byla nabídnuta možnost absolvovat autoškolu a získat řidičské oprávnění), letectví a parašutismus, radioamatéři, elektroakustika a videotechnika, modelářství, branné vodáctví a sportovní potápění, kynologie. Zákon o branné výchově z roku 1973 pak podřídil výchovu branců přímo Svazarmu.

Česká – a s ní i slovenská – společnost však spatřovala ve Svazarmu vítanou možnost trávení volného času, přičemž benefity v podobě možnosti získání řidičského průkazu či přístup do sítě autokempů, které budoval Svazarm pro své členy po celé republice, do jisté míry oslabovaly paramilitaristické zaměření této organizace. Ideologický rámec Svazarmu reflektovali „obyčejní lidé“ pouze v omezené míře. Navíc, v 60. a posléze také v 80. letech docházelo k rozvolnění původní, velmi přísné, koncepce branné výchovy a Svazarm přijal pod svá křídla také ty aktivity, které se značně vzdalovaly jeho původnímu vymezení.

Nejinak tomu bylo také v případě československé kynologie, poněvadž Svazarm byl fakticky jedinou společenskou organizací, která umožňovala a organizovala výcvik psů neloveckých plemen. Jeho přitažlivost pro majitele a chovatele psů tak tkvěla nejen v tom, že zajišťoval výcvikové prostory a byl garantem výcviku (a částečně také chovu) psů, ale především v tom, že nabízel těmto lidem platformu setkávání a společné práce. V ideologicky i organizačně značně stísněném prostředí státního socialismu tím vlastně také zajišťoval kontinuitu československé kynologie: v 50. letech úspěšně vstřebal určité prvky meziválečné kynologie, jejíž kontinuita byla garantována především osobnostmi jednotlivých představitelů, v pozdějších desetiletích pak poskytoval základnu pro výchovu nových generací.

Rostoucí zájem o kynologii v lůně Svazarmu je tak nutno v kontextu sociálních dějin interpretovat také jako přímý důsledek zkracování pracovní doby a prosazení pětidenního pracovního týdne.³² Čeští sociologové uvádějí například v 60. letech nárůst volného času v důsledku zkracování pracovní doby o 6 hodin týdně, pro ženy pak o 14 hodin týdně.³³ Každý den tak měli občané Československa k dispozici 3 hodiny volného času denně, které mohli věnovat svým vlastním aktivitám (v sobotu to bylo 7 hodin).³⁴ To se projevilo také v oblasti kynologie a chovatelství, kdy v 60. letech roste zájem o tyto oblasti. Snad i to může být jedním z důvodů, proč došlo v 60. letech fakticky k největším a nejvýznamnějším

³¹ Heslo Jonáš, <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=249> [6. 10. 2016]

³² V roce 1956 byla zákonem č. 45/1956 zkrácena pracovní doba ze 48 na 46 hodin, v roce 1960 se počítalo se zkrácením ze 46 na 42 hodiny týdně, ovšem provoz byl kvůli ekonomickým problémům ověřován pouze experimentálně. V letech 1966–1968 se pracovní doba postupně snižovala až na 40 hodin týdně. Srv. též Rákosník, Jakub: Sovětské sociálního státu: lidové demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945–1960. Praha 2010.

³³ Franc, Martin a Knapík, Jiří: Volný čas v českých zemích 1957–1967. Praha 2013, s. 91.

³⁴ Franc, M. a Knapík, J.: Volný čas, s. 93.

změnám v československé kynologii druhé poloviny 20. století. Původní představa 50. let o kolektivním trávení volného času v rámci Svazarmu, jehož cílem bylo mj. také zvyšování branné výchovy obyvatele, se v 60. letech rozpadla a došlo k fragmentarizaci nejen kynologických aktivit, ale celkového konceptu volného času vůbec. V roce 1968 dokonce Svazarm ve spolupráci se svým největším rivalem Československým svazem chovatelů drobného zvířectva prosazoval vytvoření samostatného kynologického svazu s působností od roku 1970.³⁵

Svazarmovský pes

Svazarmovský pes je dodnes spjat s obrazem vycvičeného, fyzicky zdatného psa, který je schopen okamžitého nasazení a vůči nepříteli se projevuje razantně a bez zaváhání. Svěmu pánovi je věrný a loajální. Při vizuální identifikaci svazarmovského psa zjistíme, že velmi často byl tento pes, zpravidla německý ovčák, zpodobňován ve vojenském prostředí či ve výcvikovém prostoru.

Tento obraz definoval společenské vnímání těchto psů, kde sehrála velkou roli také dobová propaganda, zatímco moderní ikonografie psa čerpala v západní Evropě i ve druhé polovině 20. století především z romantických vyobrazení vztahu psa a člověka. Zmíňme například Londonovo *Volání divočiny* (1903) či *Bílý tesák* (1906), které ovlivnily nejednu generaci skautů a milovníků trampingu, či romantický příběh kolie Lassie (1940), jehož filmová zpracování tuto romantickou představu vztahu člověka a psa ještě posilovala.

Nejslavnějším psem druhé poloviny 20. století se však ve východní Evropě nestal ani pes Buck, ba ani Lassie, přestože i tento film byl v Československu znám a promítán. Nejslavnějším psem socialistického bloku se stala bezesporu Lajka, první živý tvor vnesený v roce 1957 do vesmíru v rámci sovětského vesmírného programu. Pro vědecký přístup k životu a k rozvoji společnosti, který byl jedním ze stavebních kamenů komunistických společností, je příznačné, že nejslavnějším psem se stal ten, který zemřel ve jménu vědy a splnil tak ve společnosti svůj účel.³⁶ Pro romantiku nebylo v tomto typu společnosti místo, zvířata měla svou funkci jasně vymezenou.

Na rozdíl od romantického západoevropského pohledu na psa proto ani svazarmovská literatura nezdůrazňovala tematiku psa v jeho přirozeném prostředí, ale soustředila se téměř výhradně na motiv psa – obránce státních hranic a socialistického majetku. Velkým vzorem byl v tomto smyslu psí hrdina Ingus a jeho psovod N. F. Karacupa, který s pomocí Inguse zadržel na sovětských hranicích 467 narušitelů. V československém prostředí se mu mohl rovnat snad jen pes Brek, který byl vycpán a dlouho vystavován v Muzeu Sboru národní bezpečnosti a vojsk ministerstva vnitra v Praze. Se svým psovodem J. Kuchařem zadržel na západní československé hranici celkem 64 narušitelů, dne 1. května 1953 byl vážně zraněn, i poté však pokračoval v činné službě.³⁷ Právě Brek se stal posléze vzorem svazarmovského psa.³⁸

Kynologická sekce Svazarmu byla po vzniku této organizace budována na troskách předchozích kynologických spolků, jejichž zánik odpovídal tehdejší komunistické představě

³⁵ Srv. polemiku na stránkách *Pes Přítel Člověka* v lednu 1969: (b.a): Jak to vlastně je se spekulací kolem kynologie v ČSChDZ? *Pes Přítel Člověka* 14, 1/1969, s. 1–2; Hartl, K.: Odpověď předsedy přípravného výboru Československého kynologického svazu. Tamtéž, s. 2.

³⁶ Srv. Turkina, Olesya: *Soviet Space Dogs*. London 2014; Hasil, Tomáš et al.: *Psi, které člověk použil: vesmírní psi, Horákových laboratorní pes, český strakatý pes*. Liberec 2013.

³⁷ Rulc, J., Štaudinger, J. a Nevolný, P.: *Dějiny československé služební kynologie*, s. 239–246; Štaffek, Otakar a Erbenová, Ninon: *Budovat a bránit*. Praha 1981, b. s., oddíl Kynologie.

³⁸ Prvním psem, kterému byl však v Československu odhalen pomník, byl pes Arco, který byl společně se svým psovodem zastřelen při výkonu služby 1. srpna 1931. Jeho život a zásluhy byly popularizovány především v dětské literatuře 30. let 20. století, po roce 1948 byl však jeho příběh nahrazen příběhem psa Breka. Rulc, J., Štaudinger, J. a Nevolný, P.: *Dějiny československé služební kynologie*, s. 137–150.

o restrukturalizaci oblasti spolkové činnosti. Jen v prostředí Velké Prahy bylo v polovině roku 1947 registrováno ve spolkovém rejstříku 18 787 spolků,³⁹ několik desítek z nich kynologických.⁴⁰ Pokusme se tedy na základě tohoto spolkového rejstříku přesněji určit, které kynologické organizace se staly součástí Svazarmu.

Z dochovaných dat a dalších údajů vyplývá, že také kynologická obec procházela po druhé světové válce velkou vlnou transformace, kdy četné spolky byly rušeny, transformovány či byly pohlceny jinými spolky. Hlavním spolkem, který měl zastřešovat poválečnou československou kynologii, se jeví Česká kynologická jednota, která byla ustavena po únoru 1948, v roce 1949 vstoupila do Jednotného svazu českých zemědělců a v listopadu 1952 se dobrovolně sloučila se Svazarmem a stává se jeho kolektivním členem (s termínem převodu majetku do 20. 11. 1952).⁴¹ Jako první spolek pohltila Česká kynologická jednota v roce svého vzniku Českomoravský kynologický svaz (1935–1948). Jednalo se sice o dvě největší a nejvýznamnější kynologické organizace svého druhu v poválečném Československu, ovšem pro nový režim bylo důležité ustavit novou organizaci, a proto již Českomoravský kynologický svaz nemohl pokračovat ve své činnosti samostatně. Vzhledem k datu zániku Čs. klubu kynologického (1935–1951) a Čs. ústřední jednoty kynologické (1935–1951) lze také předpokládat, že obě tyto organizace se jevily novému režimu jako nevhodné pro integraci do nově se rodící centrální instituce, a proto byly roku 1951 oficiálně zrušeny.

Z dalších spolků se staly základem kynologické sekce Svazarmu Čs. *kynologický sportovní klub* (1923–1953), *Sportovní klub pro policejní a ušlechtilé psy* (1931–1953) a *Český klub pro německé ovčácké psy se sídlem v Brně* (1940–1953), u nichž je již jasně patrná profílace budoucí svazarmovské kynologie. Poněkud překvapivě pak byly do Kynologické jednoty v roce 1953 hromadně zařazeny také spolky loveckých psů: *Spolek chovatelů hrubosrstých ohařů* (1944–1953), *Spolek chovatelů jezevčíků* (1944–1953), *Spolek chovatelů loveckých spanielů* (1944–1953), *Spolek chovatelů anglických ohařů* (1944–1953) a *Spolek chovatelů ohařů dlouhosrstých* (1944–1953).⁴² Je otázkou, jaké osudy potkaly *Klub pěstitelů policejních a ušlechtilých psů* (1919–1953), u něhož se neobjevují informace o jeho rozpuštění či převedení do Svazarmu, event. pod Československou lidovou armádu. Vzhledem k roku zániku, který

³⁹ Pecka, Jindřich, Belda, Josef a Hoppe, Jiří: *Občanská společnost 1967–1970: emancipační hnutí uvnitř Národní fronty 1967–1970*. Brno 1995, s. 8.

⁴⁰ Soupis pražských spolků 1895–1990 uvádí v tomto období celkem 37 kynologických spolků. Jako nejstarší spolky tohoto typu je uveden Spolek pro chov a cvičení psů v království Českém (1880–1895) a Zemský spolek pěstitelů ušlechtilých psů (1899–1918?). Kromě spolků, které byly převedeny do Svazarmu se v minulosti jednalo ještě o tyto další organizace: Ústřední spolek pro ochranu honby a chov loveckých psů v Čechách (1920–1941), Český klub pro myslivost a kynologii (1919–1943), Ortsgruppe Prag des Vereines für deutsche Schäferhunde in der Tschecho-Slowakei (1920–1950), Český lovecký a kynologický říšský svaz (1921–1939), St. Hubertus, Allgemeiner Deutscher Jagdschutz- und Hundezucht-Verband im tschechoslowakischen Staate (1924–1939), Kynologická jednota spolků a svazů pro chov a zkoušky psů policejních i jiných ušlechtilých (1925–1927), Svaz kynologických organizací neloveckých v RČS (1925–1936), I. Klub pro myslivost a kynologii (1926–1943), Svaz organizací kynologických v RČS – S.O.K. (1927–1939), Čs. kynologická unie (1929–1938), Český klub pro pointer a setry v Praze (1930–1949), Čs. kynologická asociace (1932–1933), Pinterscher- und Schnauzer-Klub der ČSR (1928–1950), Unie speciálních kynologických klubů v ČSR (1938–1939), Landesverband Böhmen und Mähren im Reichsverband für Hundewesen (1943–1950), Svaz spolků chovatelů loveckých psů v Protektorátu Čechy a Morava (1944–1949), Verein der Foxterrierzüchter – Spolek pro chov loveckých psů foxteriérů (1944–1945), Čs. klub pro ovčácké psy (1926–1951), Spolek chovatelů psů trapslích a domácích plemen v Praze (1926–1952), Spolek chovatelů barvárů (1944–1950), Spolek chovatelů loveckých teriérů (1944–1950), I. pražský klub pro výcvik a výchovu psů všech plemen (odbočka v Praze – Strašnicích, 1936–38). Všechny údaje čerpány z Pražské spolky: *Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990*. Praha 1998.

⁴¹ Usnesení ÚV Kynologické jednoty a Provolání ÚV Kynologické jednoty k členstvu. In: *Pes 1*, listopad 1952, č. 5, s. 3–5.

⁴² Pražské spolky.

je však identický jako u dalších kynologických organizací, lze předpokládat, že i on – či alespoň jeho část – byla převedena pod Svazarm.

Kromě těchto spolků však musely do Svazarmu, resp. do Kynologické jednoty na počátku 50. let vstoupit veškeré chovatelské kluby, včetně Československého terrier klubu. Právě jeho příklad ilustruje obrovský politický tlak, který byl na jednotlivé kluby vyvíjen. Klub sdružující chovatele teriérů byl v letech 1945–1948 členem Českomoravského kynologického svazu, v roce 1949 byl však převeden pod Kynologickou jednotu. Tu popisuje strohá kronika tohoto klubu sepsaná v 90. letech 20. století jako „autoritativní politický režim“, kde si nikdo „nebyl jist, vrátí-li se ze schůze domů či ne.“⁴³ Se vstupem Kynologické jednoty do Svazarmu pokračoval tlak na jednotlivé kluby, které měly veškerý majetek odevzdat Svazarmu a poté se dobrovolně rozpustit. Klub chovatelů teriérů v říjnu 1952 tento diktát odmítl, což mu však příliš nepomohlo, poněvadž byl k 31. 12. 1951 Svazarmem coby novou nástupnickou organizací Kynologické jednoty oficiálně rozpuštěn. Jediný zápis k roku 1953 praví: „Ustává veškerý kynologický život. Doba temna a španělské inkvizice.“⁴⁴

Ne všichni však viděli v centralizaci kynologie služebních a pracovních plemen krok zpět, někteří jako například nejvýznamnější osobnost slovenské poválečné kynologie Jozef Režný (1918–1988) nahlíží v oficiálních materiálech působení slovenské kynologie pod Svazarmem jako období největšího rozkvětu: „A pod vedením Zvázarmu pracovali obe kynologické jednoty – pražská, i jej bratislavská pobočka. Vďaka veľkému aparátu, akým Zvázarm bol, sa práca kynologických klubov zintenzívnila a zlepšila. Rozšířila sa v mnohých ďalších mestách, napríklad v Košiciach, Banskej Bystrici, Žiline, Trnave, Ružomberku, Nitre, a v ďalších mestečkách a dedinách, v ktorých sa nemecký ovčiak stal jedným z najobľúbenejších psov.“⁴⁵

Prvním svazarmovským předsedou kynologické sekce Svazarmu, a tím pádem také členem ÚV se měl stát Josef Hetzer (1899–?), ředitel státní banky v Mladé Boleslavi, dlouholetý kynolog a rozhodčí kynologie.⁴⁶ Jeho nominace však přijata nebyla a místo úředníka se stal prvním svazarmovským kynologem Josef Štůla (1905–?), dlouholetý četník, kapitán pěchoty a velitel výcvikového střediska psovodů a psů v Terezíně.⁴⁷ Jeho profil i kádrový posudek z něj při srovnání s Josefem Hetzerem činily pro cíle a úkoly Svazarmu mnohem přínosnější osobnost... Josefa Hetzera však nalezneme v čele kynologické sekce Svazarmu později, zřejmě od roku 1955,⁴⁸ další osudy dalších činovníků jsou však neznámé a dochovaly se pouze kusé informace. V řadách svazarmovských kynologů však najdeme také další významné představitele služební kynologie jako například Oldřicha Pinkase (1886–1960), který představuje onu kontinuitu mezi činností Klubu pěstitelů policejních a ušlechtilých psů v Praze a poválečnou kynologií.⁴⁹ Další osobností představující výrazný rys kontinuity byl Josef Dvořák (1899–?), významný představitel meziválečné a poválečné kynologie, který dokonce plnil na počátku 50. let také funkci předsedy ÚV Kynologické jednoty.

Poválečné plány obnovy československé kynologie tak, jak je představil v roce 1946 právě Josef Dvořák, předseda Československého kynologického svazu, se v mnohém s komunistickou vizí státem dohlížené kynologie překrývaly. Za hlavní cíl ČsKS považoval Josef Dvořák v roce 1946 sjednocení celé čs. kynologie a pomoc členským spolkům i chovatelům.

⁴³ Vaněček, Jaroslav: *Historie Terrier Clubu* (rukopis), b.s. Zapůjčeno Vladimírou Tichou, které tímto děkuji.

⁴⁴ Vaněček, J.: *Historie Terrier Clubu* (rukopis), b.s.

⁴⁵ Rulc, J., Štaudinger, J. a Nevolný, P.: *Dějiny československé služební kynologie*, s. 334–335.

⁴⁶ NA, fond Svazarm, inv. č. 3, kart. 1, Seznam členů ÚV Svazarmu, Předsednictvo Svazarmu 1951.

⁴⁷ NA, fond Svazarm, inv. č. 6, kart. 1, Schůze OS ÚV KSČ k návrhu členů a aparátu ÚV Svazarmu a předsedy KV Svazarmu, kteří budou voleni 16. 11. 1952 na zasedání ÚV Svazarmu.

⁴⁸ Vaněček, J.: *Historie Terrier Clubu* (rukopis), b.s.

⁴⁹ Rulc, J., Štaudinger, J. a Nevolný, P.: *Dějiny československé služební kynologie*, s. 120–123.

Ve svém apelu, který vyšel v prvním čísle obnoveného časopisu *Pes* (Věstník Československého kynologického svazu v Praze), nalezneme nejen redefinici chovatelské politiky, která se potýkala s důsledky války, ale také upevnění konceptu psa coby zbraň. Jeho apel nenechával nikoho na pochybách, že v Československu, které prošlo hrůzami války (byť v omezené míře), je postavení psa ve společnosti definováno v prvé řadě svou funkcí: „Doporučuji dále všem spolkům, zvláště služebních plemen, aby se staly členy Svazu brannosti. V tomto svazu, který má hmotný význam pro stát, je naše místo, neboť pes je vždy věrným pomocníkem a společníkem člověka.“⁵⁰ V tomto světle se jeví centralizace kynologie pod gescí Svazarmu jako přirozený důsledek poválečného vývoje, který čerpal jak z doznívajících ideových východisek meziválečné služební kynologie, tak také z nového konceptu kynologie prosazovaného komunistickou mocí.

Kynologie se tak nakonec stala součástí Svazarmu, po celou dobu jeho existence však patřila – alespoň statisticky – mezi jeho okrajové aktivity především z důvodu specifických požadavků na chov a výcvik psů. V ČSR tak tvořila kynologie 3,5% procenta činnosti Svazarmu, na Slovensku to bylo mnohem méně, pouze něco málo přes 1% (viz tabulka).⁵¹

Problémy s vřazením kynologie a vytýčením jejího místa v rámci Svazarmu však nastaly již v polovině 50. let, kdy byla při Svazu chovatelů drobného zvířectva ustavena odborná chovatelská komise, která měla právo určovat podmínky chovu všech plemen – tedy i u služebních plemen, což se Svazarmu značně nelíbilo.⁵² Došlo tedy k rozštěpení výcviku a chovu, proti čemuž Svazarm protestoval a v roce 1958 ustavil svou vlastní chovatelskou komisi, které předsedal Daniel Stanko.⁵³ Další krize nastala, když kluby sdružující především chovatele loveckých plemen začaly prosazovat svůj odchod ze Svazarmu do Československé myslivecké jednoty. Klub teriérů odešel pod ČSMJ v roce 1955 a s největší pravděpodobností právě tento rozpad původního konceptu „užitkové kynologie“, jehož garantem byl v 50. letech Svazarm, stál později za úplným vyčleněním kynologie ze Svazarmu. K němu došlo v roce 1966, kdy byla kynologie převedena ze Svazarmu pod Československý svaz chovatelů drobného zvířectva. Dne 2. dubna 1975 však bylo ÚV KSC rozhodnuto o tom, že služební kynologie se vrátí do Svazarmu, kam byla fakticky znovu vřazena v roce 1976.⁵⁴

Pro naše pojetí je signifikantní, že s obrodnými myšlenkami Pražského jara a s nástupem liberalizace společnosti došlo i ke změně pojmání výcviku psů, resp. jejich společenského významu. Jak nepřímo vyplývá z vyřazení kynologie ze Svazarmu, vyvíčený pes již nebyl pojímán pouze jako potenciální zbraň, ale společnost se zde nakrátko vrátila k tradičnímu pojetí psa jako lidského společníka, jako jedince, kterého definuje znovu pouze vztah k jedinci – byť jiného živočišného druhu. Toto období nemělo dlouhého trvání a bezesporu již s nástupem normalizace bylo na nejvyšších místech rozhodnuto o tom, že se kynologie vrací zpět do lůna Svazu pro spolupráci s armádou. O osudech služební kynologie se však nerozhodovalo pouze v odborných kruzích, ale v roce 1975 se toto téma stalo předmětem jednání ÚV KSC, což jen potvrzuje systémový přístup politického režimu k uplatnění psů ve společnosti. Normalizace tak redefinovala nejen vztahy v politice a ve společnosti, ale měla také zásadní dopad na chovatelskou politiku, která byla znovu podřízena konceptu systémově-funkčního psa.

⁵⁰ Dvořák, Josef: Všem členům ČsKS. In: *Pes* (Věstník Československého kynologického svazu v Praze) 14 (1946–1947), č. 1, červen 1946, s. 2.

⁵¹ NA, fond Svazarm, inv. č. 298, kart. 186, 3. díl, (b.s.), Zapojení členů Svazarmu do zájmové branné činnosti (v %). Viz příloha 1.

⁵² NA, fond Svazarm, inv. č. 114, kart. 20, s. 13 (f. 10).

⁵³ Ruč, J., Štaudinger, J. a Nevolný, P.: *Dějiny československé služební kynologie*, s. 233.

⁵⁴ Hrušovský, J.: *Služební kynologie ve Svazarmu*. *Pes Přítel Člověka* 20, 5/1975, s. 3. Štaffek, O. a Erbenová, N.: *Budovat a bránit*.

Právě 60. léta jsou také obdobím, kdy došlo k rozvolnění tradiční služební a pracovní kynologie a do státem kontrolované kynologie začínají vstupovat a jsou oficiálně podporovány také jiné, ne-branné zájmy státu. Na popud ministerstva zdravotnictví byl například znovu spuštěn testovací výcvik slepeckých psů, na popud ministerstva zemědělství se začalo také s pasteveckým výcvikem.⁵⁵

S jakým počtem psů vstupovala kynologická sekce do Svazarmu, se nám prozatím dohledat nepodařilo. V roce 1954 však předpokládaly plány navýšení celkového počtu psů o 60% až do počtu 1401 svazarmovských psů služebních plemen. Do výcviku měli být také zařazeni psi loveckých plemen – a to dokonce v počtu dvojnásobném (2842).⁵⁶ V roce 1958 se již jednalo o 1952 psů.⁵⁷ V roce 1959 tak bylo ze svazarmovských složek předáno ozbrojeným složkám vycvičených 188 psů, především německých ovčáků.⁵⁸ Jen pro srovnání doplňme, že v roce 1955 pracovala Pohraniční stráž s 1081 psy, v roce 1965 s 1418 psy a v roce 1984 pak s 1408 psy.⁵⁹

Svazarmovská kynologie byla fakticky omezena pouze na několik málo plemen, kam patřil německý ovčák, boxer, erdelteriér, rotvaljer, dobrman, malý knírač a střední knírač.⁶⁰ Okrajově se v 70. letech snažil v rámci Svazarmu prosadit také chov novofundlandských psů a briardů.⁶¹ Svazarm však zastřešoval také chov dalších „pracovních“ plemen jako doga či bernardýn.⁶² Také v tomto smyslu navazovala svazarmovská kynologie na prvorepublikovou kynologii služebních a pracovních plemen, kde byla pro potřeby policie preferována plemena německý ovčák, pinč dobrmanský, airedale-teriér a částečně i rotvaljer (v některých dokumentech se objevuje také boxer).⁶³

Přestože se seznam svazarmovských „doporučovaných“ pracovních a služebních psů ve druhé polovině 20. století příliš nelišil, při bližším pohledu na počty psů a rozdělení jejich plemen zjistíme, že prostor pro experimentální nasazení nových plemen zde skutečně existoval. V roce 1961 disponovala kynologická sekce Svazarmu celkem 6814 psy, z čehož bylo 5607 německých ovčáků, překvapí však například vysoký počet „neslužebních“ 595 kolíí, 375 boxerů, 130 dobrmanů, 122 erdelů, 87 kníračů, 62 dog a 30 bernardýnů, 16 novofundlandských psů a 12 rotvaljerů.⁶⁴ Výrazně dominantní podíl německých ovčáků na celkovém zastoupení psů však do velké míry odpovídá dobovým preferencím také jinde – a to nejen v Evropě. Například v JAR byl v letech 1952–1989 německý ovčák nejpobulárnějším a nejrozšířenějším plemenem (podle statistik SAKU).⁶⁵

Vycvičený pes měl také přednost před psem, který byl „pouze krásný“, tj. vykazoval v konkurenci nejvyšší možnou míru souladu s mezinárodním standardem. Katalog psů krajské výstavy Jihomoravského kraje z roku 1962 například jasně potvrzuje dominanci služební kynologie nejen v počtu reprezentantů jednotlivých plemen, ale také specifickou úpravou výstavního řádu, kdy při „stejně kvalitě mají psi se zkouškami z výkonu přednost.“

⁵⁵ Rulc, J., Štaudinger, J. a Nevolný, P.: Dějiny československé služební kynologie, s. 216.

⁵⁶ NA, Svazarm, inv. č. 70, kart. 7, Plán činnosti na rok 1954.

⁵⁷ NA, fond Svazarm, inv. č. 114, kart. 20, Zpráva o plnění hlavních úkolů 1958, s. 8.

⁵⁸ NA, fond Svazarm, inv. č. 128, kart. 25, Zpráva o plnění hlavních úkolů Svazarmu v roce 1959, s. 10.

⁵⁹ Rulc, J., Štaudinger, J. a Nevolný, P.: Dějiny československé služební kynologie, s. 211.

⁶⁰ Jednalo se o plemena, která byla pro výcvik služebních psů doporučována. Srv. Komolý, Alois: Výcvik služebníh psa. Praha 1963, s. 9 a 21–24. Identická plemena byla také doporučována i ve druhé polovině 80. let 20. století. Srv. Svazarmovská služební a pracovní plemena psů. Pes – Přítel člověka 31, 1986, č. 11, b. s.

⁶¹ Štaffek, O. a Erbenová, N.: Budovat a bránit, b. s., oddíl Kynologie.

⁶² Katalog psů vystavovaných na krajské výstavě Jihomoravského kraje v Brně na Štřeleckém stadiónu v Soběšicích, dne 10. VI. 1962. Brno 1962, s. 3.

⁶³ Rulc, J., Štaudinger, J. a Nevolný, P.: Dějiny československé služební kynologie, s. 95, 105.

⁶⁴ Plemena zbývajících 8 kusů nejsou uvedena. NA, Svazarm, inv. č. 138, kart. 31, Plán činnosti 1961, Tabulky o činnosti – 5. kynologická činnost.

⁶⁵ Sittert, L. van and Swart, S.: Canis Familiaris, s. 154–155.

Co do plemen bylo rozvrstvení zcela jednoznačně ve prospěch německého ovčáka (138 jedinců), na druhém místě se jednalo o boxery (22 jedinců) a na třetím místě pak o dobrmany (11 jedinců).⁶⁶

Po krátkém období vynětí služební kynologie z gesce Svazarmu bylo v dubnu 1975 na základě rozhodnutí ÚV Svazarmu č. 6 ze dne 25. 4. 1975 schváleno opětovné přijetí kynologie do Svazarmu (na základě článku 16, písm i/, hlava III, oddíl II. stanov Svazarmu).⁶⁷ Až do roku 1978 se však o kynologii a jejích aktivitách v dochovaných sbornících zasedání ÚV Svazarmu mlčí, jednalo se zřejmě o byrokraticky náročnou fázi vynětí služební a pracovní kynologie z činnosti ČsCHDZ a její převedení zpět do Svazarmu.

Další vývoj služební kynologie po jejím návratu do Svazarmu probíhal v mnohem užším sepětí se státní správou, nežli tomu bylo v minulosti. V roce 1978 se například v jednom ze sborníků materiálů ÚV Svazarmu konstatuje, že kynologie začala prosperovat především díky navázání úzké spolupráce s národními výbory.⁶⁸

Prognóza růstu počtu kynologů v 80. letech se pohybovala kolem 3% ročně, do centra pozornosti politických složek se přirozeně dostal především venkov, kde byly podmínky pro rozvoj chovu nejpříznivější. Na počátku 80. let byla československá kynologie na vzestupu, vždyť jen v průběhu 70. let se počet kynologů více než zdvojnásobil. Zatímco v roce 1957 působilo ve Svazarmu 247 klubů s celkovou členskou základnou 6 276 členů,⁶⁹ k 31. 12. 1980 bylo v rámci svazarmovské kynologie registrováno 25 309 členů (pro srovnání, v oblasti motorismu 324 708, letectví a parašutismu 19 921, modelářství 42 316).⁷⁰

Díky statistikám ÚV Svazarmu nelze přehlédnout nárůst počtu kynologů v období tzv. normalizace: zatímco podle dobových statistik měla kynologie po svém návratu do lůna Svazarmu v roce 1976 téměř 19 tisíc členů, v roce 1980 se jednalo o více než 25 tisíc organizovaných osob.⁷¹ Ty byly organizovány v 581 klubech (464 v ČSR a 117 na Slovensku) a ve 184 kroužcích (137 v ČSR a 47 na Slovensku).⁷²

Mezi členy Svazarmu však nalezneme také studenty a žáky základních škol, kteří se v rámci svého členství v ZKO Svazarmu seznamovali jak s teorií, tak také s praxí chovu a praktického využití služebních psů. S jejich aktivním zapojením se nepočítalo ani tak v rámci výcviku dospělých psů, jako spíše v rámci předvýchovy štěňat na velkých chovatelských stanicích, které byly zřizovány jednotlivými ozbrojenými složkami.⁷³

Ve výhledu svazarmovské činnosti z roku 1981 nalezneme také budoucí zaměření kynologie a očekávání Svazarmu po jejím návratu zpět do jeho gesce. Fakticky vzato se nová role kynologie v ničem neodchylovala od původního vymezení: „Od kynologů očekáváme, že vyjdou plně vstříc potřebám československých ozbrojených sil i složek ministerstva vnitra a že dále zkvalitní chovatelskou a výcvikovou práci.“⁷⁴

⁶⁶ Další pořadí: střední knírač – 5, bernardýn – 3, velký knírač – 2, malý knírač a novofundlandský pes po 1 jedinci. Katalog psů, s. 3.

⁶⁷ Sborník materiálů 5. zasedání ÚV Svazarmu 25. a 26. dubna 1975 v Praze, část 2. Usnesení 5. zasedání ÚV Svazarmu dne 25. dubna 1975. Praha 1975, s. 3.

⁶⁸ Příspěvek Soudruh Pavol Lacko, člen ÚV Svazarmu. In: Sborník materiálů 13. zasedání ÚV Svazarmu, 26. 4. 1978. Praha 1978, s. 9. Srv. tamtéž, Soudruh plk. MVDr. doc. Josef Hrušovský, DrSc., předseda ÚV kynologie Svazarmu, s. 23–24.

⁶⁹ NA, fond Svazarm, inv. č. 128, kart. 25, Zpráva o plnění hlavních úkolů Svazarmu v roce 1959, s. 10.

⁷⁰ NA, fond Svazarm, inv. č. 298, kart. 186, 2. díl, s. 375. Z toho na Slovensku bylo oficiálně registrováno 12 665 svazarmovských kynologů, z čehož bylo 3729 dětí do 15 let – srv. NA, fond Svazarm, inv. č. 298, kart. 186, 1. díl, s. 131–132.

⁷¹ NA, fond Svazarm, inv. č. 298, kart. 186, 3. díl, (b.s.). Tabulka č. 5: Vývoj počtu členů zapojených v odbornosti v letech 1972–1980.

⁷² NA, fond Svazarm, inv. č. 298, kart. 186, 3. díl, b.s. Viz příloha 2.

⁷³ Rulc, J., Štaudinger, J. a Nevolný, P.: Dějiny československé služební kynologie, s. 272.

⁷⁴ NA, fond Svazarm, inv. č. 298, kart. 186, 1. díl, s. 90.

V oblasti chovatelské politiky však narážel chov psů v rámci Svazarmu – a tedy také Národní fronty, která omezovala spolkovou činnost fakticky na minimum – na četné problémy. Založit chovatelský klub bylo problémem, poněvadž ten musely zastřešovat jen již existující členské subjekty NF. V případě vzniku nového plemene, u něhož se předpokládalo pracovní využití, představoval tento postup nečekaný problém. Oním plemenem se stal československý vlčák, který vzešel z plemenitby karpatského vlka a německého ovčáka. Žádost o vznik chovatelského klubu tohoto plemene odmítl Svazarm v roce 1966 registrovat a souhlas se podařilo získat teprve v roce 1981, a to nikolivěk pod Svazarmem, ale pod záštitou Českého svazu chovatelů drobného zvířectva.⁷⁵ I nadále tak fakticky přetrvávala jistá dichotomie mezi chovem a pracovním využitím, s níž jsme se setkali již dříve v 50. letech.

V roce 1981 byla pro Svazarm a politické složky vypracována prognóza dalšího vývoje této organizace na dalších 10–15 let. Ke kynologii se zde praví: „Vybočuje svou obsahovou orientací z okruhu branně-technických a sportovních činností tím, že je orientována na péči a výcvik vybraných plemen psů. Byla znovu zařazena mezi zájmové činnosti Svazarmu v roce 1976. Zájmová kynologie se sice rozvíjí vzhledem k potřebám ozbrojených sil, ale je dnes koncipována šířeji jako chovatelská a výcvikářství psů, které současně vede ke zvyšování fyzické zdatnosti a branné připravenosti cvičitelů psů služebních a pracovních plemen.“⁷⁶ V této prognóze jsou směřodáté dva aspekty: za první aspekt „vybraných plemen psů“ a za druhý aspekt kynologie jako prostředku ke zvyšování fyzické kondice obyvatelstva.

V případě prvního z oněch dvou aspektů jsou do budoucna explicitně zmíněna pouze dvě plemena: německý ovčák a knírač. Svazarmovská kynologie se měla i v 80. letech zaměřit primárně na chov německých ovčáků, u nichž se počítalo s nasazením u ozbrojených sil. Dalším plemenem, které se dostalo do centra pozornosti státních orgánů, byli knírači. U těch se počítalo s rozvojem chovu především z důvodu jejich nasazení na vyhledávání drog. Expanzivní rozvoj chovu byl však vytyčen pouze u plemene německý ovčák.⁷⁷ O neotřesitelné dominanci tohoto plemene svědčí také publikační aktivita ÚV Svazarmu, který vydával příručku *Výsledky chovu služebních a pracovních plemen psů – Německý ovčák*, která pravidelně přinášela seznamy výsledků výstav, bonitací a rtg kyčelních kloubů.⁷⁸

Svazarmovská kynologie se v návaznosti na profil Svazarmu úzce odvíjela od armádní kynologie, podle čehož byly také strukturovány zkoušky z výkonu a národní zkušební řády. Československá lidová armáda v 80. letech rozlišovala čtyři základní kategorie psů: psy nevyužívané (nově přichozí), psy strážní (určení k hlídání objektů), hlídkové (určení ke střežení prostoru hlídkou), pátrací (stopaři) a speciální psy (tj. zdravotničtí psi, nosiči munice, minová hledači, spojaři, apod.).⁷⁹ Jednotlivá plemena pak byla přímo určena k jednotlivým úkonům, byť ne vždy a všude to platilo stoprocentně. Univerzálním plemenem byl německý ovčák, boxer a dobrman. Erdelteriér byl doporučován pro strážní službu, stejně jako rotvajler. Velký, střední a malý knírač byli také doporučováni jako strážní psi, u středního a malého knírače byl oceňován jejich menší vzrůst. Zcela se vymykal novofundlandský pes, který byl určen jako vodní pes k záchraně tonoucích.⁸⁰

Rámec znalostí a schopností psa byl jasně určován zkušebními řádem, který vymezoval jak jednotlivé cviky, tak hrubé či malé nedostatky při jejich provádění. Celkové krédo však bylo znovu jasné: „Je třeba si uvědomit, že naše kynologie slouží socialistické společnosti, proto je nutno připravit psy tak, aby mohli úspěšně plnit úkoly podle přezkoušení a určení.

⁷⁵ Rulc, J., Štaudinger, J. a Nevolný, P.: Dějiny československé služební kynologie, s. 218–219.

⁷⁶ NA, fond Svazarm, inv. č. 298, kart. 186, 1. díl, s. 58.

⁷⁷ NA, fond Svazarm, inv. č. 298, kart. 186, 2. díl, s. 372–373.

⁷⁸ Výsledky chovu služebních a pracovních plemen psů: německý ovčák. Praha 1988.

⁷⁹ Martiš, Jozef: Učební texty odborné kynologické přípravy branců psovodů. Praha 1988, s. 56.

⁸⁰ Martiš, J.: Učební texty, s. 86–95.

Jen tak zabezpečí naši kynologové obranu státu i na tomto úseku.⁸¹ Zkušební řád Svazarmu „pro psy služebních a některých pracovních plemen“ z roku 1957 uvádí tři úrovně zkoušky všestrannosti psa (ZVP), která se skládá z poslušnosti, pachových prací a obran. Kromě ní pak existovaly také specializace na pachové práce (zkoušky psa stopaře) a obrany (zkoušky psa obranáře). Všichni psi tak začínali pracovat v obou směrech – stopy i obrany, poté se měli specializovat v té oblasti, která jim byla bližší. Takovýto koncept umožňoval využívat potenciál cvičených psů nejlépe, nejednalo se však o původní svazarmovský zkušební řád, Svazarm pouze převzal zkušební řád Československé kynologické jednoty z 1. 7. 1952.⁸²

Také v dalším vydání zkušebního řádu z roku 1964 je zdůrazněno, že největší možnost uplatnění mají v praxi „všestranně použitelní psi“, tj. stopaři a obranáři.⁸³ Ke zkouškám však byla přidána úvodní zkouška – Zkouška základního minima (ZM), která tvořila jakýsi předstupeň zkoušky všestrannosti psa. Od těchto zkoušek se však lišila především teoretickou částí, která byla určena psododovi a která obsahovala znalost zkušebních řádů, zásady výživy a ošetřování psa, nejčastěji nemoci psů, význam průkazu původu a orientaci v pracovních a služebních plemenech. Předání takto vycvičených psů armádě, k němuž v určitých případech docházelo, suplovalo do jisté míry výcviková střediska armády a fakticky se jednalo o ekonomicky neefektivnější variantu výcviku psů pro armádní účely.

K menším modifikacím zkušebního řádu došlo pod vedením Čs. svazu chovatelů drobného zvířectva, kam byla pracovní kynologie roku 1966 převedena. Nejvýznamnější změny však nastaly po návratu pracovní kynologie zpět pod Svazarm. Zkoušky se diferencují, mj. také na základě velikosti plemene (vzniká zkouška pro malá plemena ZMP1–2), přidávají se zkoušky záchranných psů a zkoušky lavinových psů.⁸⁴ Vzhledem k rozšiřování počtu plemen vhodných ke služební a pracovní kynologii dochází v 80. letech také k určité diferenciaci také co do možnosti výkonu jednotlivých plemen. Kritéria pro hodnocení práce psododů a činnosti psů při zkouškách z roku 1987 například klade důraz na zohledňování „specifických vlastností toho kterého plemena psů.“⁸⁵

I v 80. letech však přetrvávaly požadavky týkající se udržování kondice nejen psů, ale nově také psododů. Kondiční zkoušky, které byly podmínkou k udělení výcvikové známky, jež osvobozovala od poplatku za psa, bylo nutno opakovat každý rok a výjimky byly velmi přísně regulovány jak na straně psa (pouze do věku 7 let, psi klinicky zdraví, feny pouze v letech bez štěnat), tak také na straně psododů (osvobození byli psododky starší 55 let, muži nad 65 let, a osoby nemocné).⁸⁶ Celý systém vlastně udržoval psa v permanentní pohotosti a připravenosti být využit také mimo Svazarm, bude-li to třeba.

Pes jako takový však nebyl pro stát zase až natolik zajímavý, aby byl vnímán zcela izolovaně od svého pána. Součástí státem organizované kynologie služebních plemen proto bylo také zvyšování fyzické zdatnosti psododů, k čemuž byly zaváděny nové typy závodů, které měly prověřit souhru psa a psododa, stejně jako jejich fyzickou připravenost. Branný víceboj kynologů, který byl poprvé spuštěn na počátku roku 1980, se skládal (a dodnes existuje) z běhu po trati, střelení ze vzduchovky, hodu granátem, překonávání překážek a zadržení pachatele. Již v publikacích z 50. a 60. let však nalezneme upozornění nejen na fyzické vlast-

⁸¹ Zkušební řád pro psy služebních a některých pracovních plemen: Nabývá platnosti dnem 1. ledna 1957. Praha 1957, s. 3.

⁸² Rulc, J., Štaudinger, J. a Nevolný, P.: Dějiny československé služební kynologie, s. 526.

⁸³ Skúšobný poriadok pre psov služobných plemien: platný od 1. 7. 1964. Praha 1966, s. 3.

⁸⁴ Rulc, J., Štaudinger, J. a Nevolný, P.: Dějiny československé služební kynologie, s. 526.

⁸⁵ Kritéria pro hodnocení práce psododů a činnosti psů při zkouškách a soutěžích podle zkušebního řádu pro psy služebních a pracovních plemen. Praha 1987, s. 36.

⁸⁶ Zkušební řád pro psy služebních a pracovních plemen. Praha 1980, s. 20–21.

nosti psovoda, tj. že psovod musí být fyzicky zdatný a pohyblivý, ale také požadavky na jeho psychické vlastnosti, jakými byla rozhodnost, smélost, přísnost a trpělivost.⁸⁷

Po celou dobu existence svazarmovské kynologie však platilo, že pes byl vnímán v duchu meziválečného výcviku služebních psů především jako zbraň. Fakt, že k výcviku docházelo mimo vlastní ozbrojené složky státu, na tom nic neměnil díky velmi úzké institucionální spolupráci i personálnímu propojení Československé lidové armády a Svazarmu. Jak psal ve své dodnes velmi vysoce hodnocené příručce výcviku Alois Komolý, „velký počet odborně připravených svazarmovských psovodů je zárukou, že naše armáda by v případě potřeby měla dostatečné zálohy dobře vycvičených psovodů i psů, kteří by po absolvování krátkého speciálního výcviku byli schopni splnit i velmi náročné úkoly.“⁸⁸ S postupem času a zlepšováním napjatých mezinárodních vztahů, které již nehrozily bezprostřední eskalací, se však změnila také ideologická rétorika a pes již neměl sloužit socialistické společnosti pouze k obraně jejich hodnot v období válečného konfliktu, ale měl sloužit také při obraně a ochraně socialistické společnosti a jejího majetku proti „nekalým žvlům“ a zlodějům.⁸⁹

Dějiny Svazarmu viděné perspektivou historických pramenů zdůrazňují branně-výchovné aspekty svazarmovské kynologie, opomíjí však volnočasové pojetí těchto aktivit, které bylo rozšířeno u velké většiny tehdejších svazarmovských kynologů, ať již mladších či starších ročníků. Ve vzpomínkách a rozhovorech jsou branně-výchovné aspekty těchto aktivit potlačeny ve prospěch pozitivního vnímání Svazarmu jako jediného poskytovatele platformy pro výcvik služebních a pracovních plemen. Důkazem toho, že volnočasové pojetí kynologie začalo v 80. letech jednoznačně dominovat, je také časopis Pes-přítel člověka, který důvěrná zpráva o projektu dalšího rozvoje Svazarmu označuje za „monopolní časopis všech milovníků psů – i mimo svazarmovské zaměření“, a dále o něm píše: „Tato jeho výlučnost zřejmě předurčuje jeho obsah, který je zaměřen především na chovatele, než na branný výcvik psů.“⁹⁰ Jeho širší záběr autoři kritické zprávy vítají, poněvadž právě díky nim lze šířit povědomí o Svazarmu také mezi nečleny této organizace. Volnočasové pojetí v osobních vzpomínkách převažuje a redefinuje tak dějiny Svazarmu viděné zdola, jejich další zpracování jednou umožní pochopit především sociální dynamiku práce se psem.

Podřízení kynologie služebních a pracovních plemen tak specifické organizaci, jakou byl Svaz pro spolupráci s armádou, se však podepsalo také na možnostech a limitech polistopadové kynologie. Striktní vedení služebních a pracovních plemen přilíši nekorespondovalo s novým pojetím kynologie po roce 1989, která se stala tím, čím byla pro masovou kynologickou veřejnost i před rokem 1989 – volnočasovou aktivitou. V archivních materiálech Svazarmu z roku 1990 nalezneme také několik zajímavých dokumentů týkajících se plánů a vizí kynologů Svazarmu z jeho nekomunistickém Československu. Jak okresní rada kynologie v Lounech, tak také nepoměrně silnější a vlivnější základní kynologická organizace Praha 7, Stromovka – Trojský Ostrov, která dosud patří mezi největší pražská cvičiště, například požadovaly ve svých dopisech otevření kynologie všem plemenům, aby „co nejlépe uspokojovala široké zájmy občanů“.⁹¹ Vize jednotné kynologické organizace, kde nejsou plemena primárně spravována podle své funkce, ale je k nim ke všem přístupováno stejně, se stala hlavním motorem polistopadového vývoje.

Nově ustavená Českomoravská kynologická unie, která zastřešuje většinu kynologických organizací v ČR a je výhradním představitelem ČR v rámci Mezinárodní kynologické unie, zcela opustila svazarmovskou koncepci a při svém zrodu čerpala především z inspirace let

⁸⁷ Štůla, Josef: Výcvik psa. Praha 1953, s. 11–12.

⁸⁸ Komolý, A.: Výcvik služebního psa, s. 222.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ NA, fond Svazarm, inv. č. 309, kart. 201, Projekt rozvoje organizační výstavby a racionální řízení Svazarmu, s. 3.

⁹¹ NA, fond Svazarm, inv. č. 392, kart. 314, Dopis okresní rady kynologie Louny předsedovi ÚV Svazarmu Praha, 11. 1. 1990, a dopis ZO Svazarmu kynologie Praha 7, Stromovka – Trojský ostrov, 12. 1. 1990.

těsně poválečných a z období 60. let 20. století. Se změnou politického režimu a role státu ve společnosti již neexistoval důvod, proč nadále setrvávat na premisách svazarmovské kynologie. Nechtěným důsledkem však bylo podle mnohých rozvolnění zkušebních řádů, přičemž reakce na nové národní zkušební řády byla ze strany zasloužilých – a velmi často špičkových – kynologů činných před rokem 1989 naprosto zdrcující: „Dne 1. 1. 1994 vydala Českomoravská kynologická unie zkušební a soutěžní řád pro sportovní výcvik psů v České republice. Ten den jsme spolu s několika dalšími výcvikáři omdleli a přestali se o sportovní výcvik zajímat.“⁹² Podle nich se totiž jednalo o zkušební řád, který naprosto degradoval původní snahu a cíle výcviku služebních a pracovních plemen, který zajišťoval po celou 2. polovinu 20. století Svazarm.

Závěr

Jakým způsobem tedy může přispět „animal turn“ ke studiu státního socialismu nejen v Československu, ale v socialistickém bloku vůbec? Studium zvířat i jejich postavení skrze systémovou i funkční analýzu naznačuje již při zběžném načrtnutí v tomto textu epistemologický horizont státního socialismu více než výstižně.

V prvé řadě nám zde šlo o to přiblížit dějiny státního socialismu jako dějiny antropocentristické a organicky funkční, kde role dobrovolných masových organizací neměla pouze přímý dopad na fungování společnosti, ale také na „přetváření přírody“ a její instrumentalizaci. Environmentální aspekty, které byly v této studii zastoupeny především analýzou postavení a využití jednotlivých služebních a pracovních plemen psů v rámci Svazarmu, se odvíjely od dobových politických priorit a do jisté míry zůstávají dodnes patrné v české – a slovenské – kynologii. Mají tedy dlouhodobý dopad a s jejich dědictvím se budeme s největší pravděpodobností setkávat i nadále.

Státní socialismus lze tedy považovat díky jeho specifické koncepci kynologie za specifického aktéra environmentálních dějin, kde byl společenský a sociální statut zvířete potlačen ve prospěch jeho praktického využití. Léta 1966–1976, kdy byla kynologie vytěsněna ze Svazarmu, jsou nejen obdobím proměny sociální dynamiky československé společnosti, ale také obdobím, kdy myšlení celé společnosti procházelo zásadním přerodem. Návrat kynologie pracovních a služebních plemen do Československého svazu chovatelů drobného zvířectva k 1. lednu 1966 je fakticky známkou přibližování se trendům běžným v té době v západní Evropě, kde neexistovala obdobná povinnost sdružovat majitele těchto plemen v paramilitárních organizacích typu Svazarm. Uvolnění poměrů v socialistickém bloku vedlo také k určitému rozvolnění mezinárodní politiky a obranná politika Československa byla budována na jiných principech než v 50. letech. Psů nebylo k obraně vlasti v období „zlatých šedesátých“ zapotřebí, a proto se vrací chov psů tam, kam patří: pod chov drobného zvířectva. Situace se však změnila po roce 1968, kdy se díky Brežněvově doktríně stalo Československo pevnou součástí socialistického bloku a státem nacházejícím se na jeho západní hranici. Pracovní kynologii je proto navráceno její původní vojensko-obranné vymezení a politická funkce.

Pohled alespoň částečnou optikou „zvířecího obratu“, který jsme zde nabídli, také vymezuje stávající studii vůči ahistorizujícímu a asociálnímu pojetí zvířat v soudobých dějinách a vrací jim v dějinách jejich místo. Specifická role psa ve východní Evropě v období státního socialismu jej v dějinách 20. století radikálně vymezuje ze stávající dominantně západoevropské historiografie, kde velký důraz je kladen na nacionální a sociální tendence v akomodaci psů ve společnosti.⁹³ Přestože na analýzu nacionálních preferencí zde není dost

⁹² Rulc, J., Štaudinger, J. a Nevolný, P.: Dějiny československé služební kynologie, s. 526.

⁹³ Sittert, L. van and Swart, S.: *Canis Familiaris*.

místa, sociální charakter akomodace psů ve společnostech státního socialismu se zdá být potlačen v prvé řadě v důsledku jejich funkční instrumentalizace. Nástup a rozvoj snahy o „národní“ plemena vidíme teprve v 80. letech – a hlavní impulsy k němu nepřicházejí z prostředí samotných kynologů, ale rodí se jako nepřímý důsledek vědecké politiky.⁹⁴

Svazarm coby dobrovolná masová organizace Národní fronty patřil k zásadním aktérům proměny vnímání psa v československé společnosti ve 20. století a nadlouho vymezil jeho sociální i politický obraz. Jeho postavení definovalo a vymezovalo vztah psa, člověka a státu v míře v západní Evropě v průběhu 20. století fakticky nepoznané, a v průběhu druhé poloviny 20. století tak představuje jednoho ze společensky nejvlivnějších aktérů „přeměny přírody“ u nás.

„Ein organisierter Hund – eine Garantie der Sicherheit“. Animal Turn am Beispiel des Svazarm-Verbands

Der Text befasst sich mit der eigenartigen Stellung des Hundes in der Zeit des staatlichen Sozialismus und mit den Verwandlungen in der Wahrnehmung dessen Funktionen, wie sie in verschiedenen Etappen der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts vom kommunistischen System definiert wurden. Das auf den ersten Blick marginale und eher humorige Thema unserer Arbeit will auf ein sehr entwickeltes modernistisches Konzept verweisen, das der totalitäre Staat für eine einfachere Integrierung der Tiere in die Verteidigungsinfrastruktur des tschechoslowakischen Staats ausgearbeitet hat. Als Instrument dieser Analyse dient die Geschichte des Verbands für die Zusammenarbeit mit der Armee (Svazarm), in dem der wichtigste Teil der tschechoslowakischen Kynologie, das heißt die Zucht und Dressur der Dienst- und Arbeitshunderassen, in der gesamten zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts organisiert war (mit der Ausnahme einer kurzen Periode um die Wende von den 1960er zu den 1970er Jahren). Der Svazarm-Verband nahm dank der Mitgliedschaft in der Nationalfront eine bedeutende Position in der Struktur der wichtigsten Komponenten des tschechoslowakischen Staates ein. Eben die Tatsache, dass der Svazarm-Verband in seiner ganzen Existenzdauer die Dienst- und Arbeitskynologie unter seiner Kontrolle behielt, beweist, dass die Position des Hundes in der modernen Auffassung des staatlichen Sozialismus sehr fest und wichtig war.

Der Text gliedert sich in drei Teile. Im ersten Teil befassen wir uns mit den theoretischen Ausgangspunkten für das Studium der Stellung der Tiere in der Gegenwartshistoriographie, denn es handelt sich um ein Thema, das bisher nur am Rande erforscht wurde. Der zweite Teil fokussiert auf die Stellung des Svazarm-Verbands im System der Nationalfront, seine Rolle und Funktion. Im dritten Teil wollen wir am Beispiel der Arbeitskynologie und ihrer eigenartigen Stellung im Rahmen des Svazarm-Verbands die Frage beantworten, in wie weit es sich bei der Instrumentalisierung des Hundes als Bestandteil der Streitkräfte um ein Erbe der Kynologie aus der Zeit der Ersten Republik handelte und in wie weit das tschechoslowakische Konzept die Merkmale der hochentwickelten Moderne aufweist.

„An organised dog – a guarantee of security“ Animal Turn at the Example of Svazarm

The paper is focused on the specific position of the dog in the era of the state socialism and on the change in perceiving its function, as it was defined, in different periods of the 20th century, by the communist regime. At first sight, a marginal or even amusing topic of the paper

⁹⁴ Hasil, Tomáš et al.: Psi, které člověk použil; Hasil, Tomáš a Hochmanová, Irena: Český strakatý pes, aneb, Horákův laboratorní pes. Liberec 2014.

intends to show a highly modernist concept that the state was able to work out in order to easily integrate animals into a defensive infrastructure of the Czechoslovak state. As means for such analysis, the history of the Union for Collaboration with the Army (Svaz pro spolupráci s armádou – Svazarm) will be used which shielded the main part of the Czechoslovak cynology – breeding and training of utility and working breeds – for the whole latter half of the 20th century (with only a short interruption at the turn of 1960s and 1970s). The Svazarm, due to its membership in the National Front organisation, enjoyed an important position in the framework of main components of the Czechoslovak state – and the fact that the Svazarm held the cynology of utility and working breeds under its control for the whole time of its existence proves what a solid and crucial position the dog had in the modern conception of the state socialism.

The text is divided into three parts. The first is dedicated to theoretical issues in the study of the role of animals in the contemporary historiography since it has been only a marginal topic so far. The second part is focused on the position of the Svazarm in the system of the National Front, its role and function. And the third part, exemplified by the case of labour cynology and its unique position within the Svazarm, attempts to answer the question to what extent the instrumentalisation of a dog as a part of armed services was a legacy of inter-war cynology and to what extent the Czechoslovak concept featured the high modernism.